

maken van wat zich in de hemel, de aarde of in het water bevindt. Gij zult niet buigen voor deze beelden, want ik de heer, uw God, ben een jaloerse God.'

Toch had het beeldverbod voor de christenen niet hetzelfde rigide draagvlak als voor de joden. De christelijke God had zich verplaatst in de zoon, zich ten behoeve van de mensheid vernederd in huid en zodoende de zichtbaarheid als een heil aangeboden. Als God zich in de fysieke materialiteit heeft geopenbaard, dan zal elke beeltenis op analoge wijze geoorloofd zijn. Ook in de discussie over Exodus 20 werd dus het mysterie van de incarnatie de premisse van de figuratieve kunst.

Deze redenering is het jodendom vreemd. Als Mozes vraagt aan God om zijn gelaat te tonen, antwoordt God: 'Mijn gelaat kunt gij niet zien, want geen mens kan Mijn gelaat zien en in leven blijven.' (Ex. 33, 20) Het antwoord heeft het jodendom weggerukt van die ene toegang tot het beeld die de christenen in de huid van God hadden gevonden. De jood bezit de onzichtbare God en de onbevredigbaarheid Hem ooit te zien.

Het verlangen naar de openbaring van God drukt zich bij joden en christenen verschillend uit in de positie van het 'woord' enerzijds, en in de metafoor van de 'sluier' anderzijds.

De jood zal God nooit zien in dit leven. Zijn verlangen te zien wordt niet ingewilligd. Doodt het gelaat van God? Neen, het doodt het verlangen naar God als dusdanig. De jood en zijn God verzorgen elkaars open wonde. De christen heeft de pleister: een evenbeeld in de zoon, een substitueel zien.

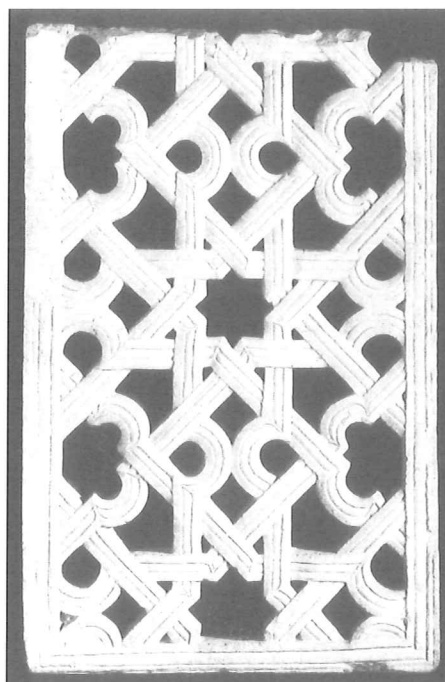
De jood heeft die visuele balsem niet nodig en heeft zich in zijn verlangen naar God gehard in het woord. God openbaart zich in de thora. De jood heeft het woord vóór het beeld van God geplaatst. De onzichtbaarheid van God wordt gedragen door Zijn woord. De sluier van God is vervaardigd uit letters, de draden zijn woorden. De sluier is dicht geweven, haast opaak: hierachter kan niet de suggestie van een figuratie bestaan. De sluier van de jood verhult niet de onzichtbaarheid om een suggestieve zichtbaarheid onthullend in de plaats te stellen. Deze sluier verbergt wat on-voorstelbaar is in dit leven. De sluier van het jodendom verwijst bijgevolg ook naar de dood.

Johannes schrijft aan het begin van zijn evangelie: 'In het begin was er het woord, en

het woord was bij God.' (1, 1) Waar dit een volstrekt joods denkbeeld is, vervolgt de tekst echter: 'Het woord werd vlees en leefde voor een tijd bij ons. We hebben Zijn glorie gezien, de glorie van de enige geschapen zoon, die van de vader kwam, vol gratie en waarheid.' (1, 14) Het 'vleesgeworden' woord heeft de sluier een nieuwe dimensie gegeven. Middels de incarnatie heeft het christendom de metafoor van de versluiering ingrijpend verbonden met de 'belichaming'. Waar de draden van de joden woorden waren, vormen de draden van de christelijke sluier poriën. Het christelijke beeld is in essentie een 'epidermale' sluier (afb. 1). En die sluier is licht gegeven. Want wie de zoon ziet, ziet *daardoor* de vader, volstrekt volgens het dogma van de consubstantiatie en de dubbele natuur. Transparantie, diafragma en corporaliteit gaan samen.

Is het monotheïsme van de incarnatie de enige weg tot het figuratieve beeld? Heeft elk strak monotheïsme een monumentalisering van het woord tot gevolg die het beeld 'wegschrijft'? Leidt het ultieme monotheïsme tot de angst voor het beeld (van God)? Of vice versa: leidt beeldenangst naar één (onzichtbare) God? Zullen monotheïstische godsdiensten elkaar dan toch ergens in een beeld ontmoeten?

afb. 2
Arabisch venster, Andaloezië, 980-990, marmere.
CÓRDOBA, MUSEO ARQUEOLÓGICO PROVINCIAL

2. Iconoclasmie: islam

Er is één monotheïstische wereldgodsdienst die de strijd om de legitimiteit van het figuratieve beeld opnieuw op de voorgrond heeft geplaatst: de islam. De 7de-eeuwse godsdienst was een pasgeborene en een iconoclastische.

Het beeldverbod van de islam is overgenomen uit het bijbels verbod van Exodus 20, maar enigszins anders beargumenteerd. Het iconoclasmie van de moslims gaat verder op het begrip *sura*, hetgeen beeld, vorm betekent, en etymologisch verwant is met de schepping zelf. In de koran wordt gezegd: 'Hij is het die u maakt in de moeders baarmoeder naar zijn wil.' (III, 4) En elders: 'Het is God die de aarde als een thuis voor u heeft gemaakt en de hemel als een gewelf erboven, hij vormde je en maakte je mooi.' (XL, 66) Het beeldverbod wordt als een rechtstreeks gevolg gezien van de notie van één scheppende God. Want wie de menselijke gedaante voortbrengt, imiteert een scheppende act die enkel voor God is weggelegd. De kunstenaar zou zich schuldig maken aan hoog-